

SUMMARY

N. Gidkova. Development of pupils' critical thinking in the process to solve legal situations at jurisprudence lessons.

This paper defined that the development of critical thinking and the process of formation of skills to solve legal situations are interdependent processes. Development of critical thinking depends on both consistent and systematic formation of skills to solve legal situations at different stages of educative process. It provides transition from a reproductive stage through reformative to creative, from activity based on example given to independent cognitive activity use of active and interactive methods.

Key words: critical thinking, skills to solve the legal situations, training techniques, stages of formation of abilities, active and interactive methods.

УДК 371.3:82.0+82.09

В. А. Захарова, Н. В. Рева

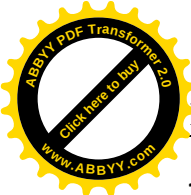
Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

У статті обґрунтовується доцільність упровадження уроків літератури рідного краю в навчальні програми загальноосвітньої школи. порушується проблема якісної підготовки студентів-філологів в аспекті реалізації потенційних виховних можливостей літературного краєзнавства. Під час роботи над художніми творами реалізуються навчальні та виховні завдання літературної освіти.

Ключові слова: урок літератури, літературне краєзнавство, творчість письменників рідного краю, методи та форми роботи, робота над твором, аналіз тексту.

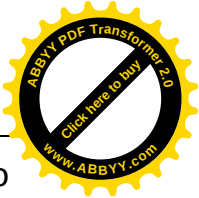
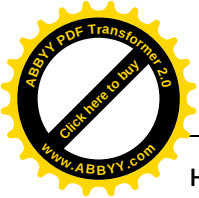
Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку суспільства вищий навчальний заклад повинен формувати нову генерацію української інтелігенції, яка братиме на себе відповідальність за майбутнє Української держави. Державна система освіти, формуючи сучасного фахівця, ставить перед вищими педагогічними закладами завдання підготувати професіонала високого рівня з розвиненим почуттям відповідальності за доручену справу, здатного до зразкового виконання професійних обов'язків. Завдання вчителя-словесника – формувати в учнів національну свідомість, почуття людської та національної гідності, приналежності до свого роду, родини, української нації; прилучити учнів до кращих надбань літератури рідного краю в контексті української класичної і сучасної, а також європейської літератур; пробудити патріотичні почуття, плекати вільну особистість, яка вміє самовиражатися, знає, цінує, поважає історичне минуле та сучасне свого регіону. Окрім вищезазначених завдань, вивчення літератури рідного краю має на меті формування в учнів читацьких інтересів, вироблення стійкої і переконливої зацікавленості творчістю письменників-земляків. Вивчення літератури рідного краю має важливе значення для розуміння особливостей

літературного розвитку, розкриття національної самобутності культури, традицій і новаторства. Отже, необхідність цілісного вивчення проблеми очевидна, незважаючи на те, що поодинокі спостереження в цьому плані знаходимо в працях багатьох методистів-науковців.

Аналіз актуальних досліджень. Досліджуваною проблемою цікавилися відомі українські науковці та методисти, дослідники історії літератури, педагоги та психологи. Оптимально до розкриття порушеної теми підходять авторські колективи журналів «Дивослово» (В. Шуляр, «Уроки літератури рідного краю: технологія підготовки та проведення»; Н. Кравченко, «Краєзнавчий матеріал як засіб національного виховання учнів»); «Українська мова та література» (М. Гуняк, «Можливості літератури рідного краю»; Л. Лісова, «До проблеми підготовки й проведення уроку з літератури рідного краю»); «Українська література в загальноосвітній школі» (Л. Башманівська, «Модель вивчення літературного краєзнавства на уроках української літератури»; Л. Фурсова, «Методика проведення уроків літератури рідного краю»), у яких подані рекомендації до проведення уроків літератури рідного краю, узагальнено кращі досягнення методичної думки. Цікаві матеріали з досліджуваної теми зібрані в навчальному посібнику «Літературне краєзнавство» (Суми: Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2002), де наведені пізнавальні для учнів факти з життя та творчості письменників, які народилися на Сумщині, їхні твори чи уривки з них, у доступній формі розглядаються художні особливості тексту. Матеріал, поданий у посібнику, зацікавить учнів історією та культурою рідного краю, виробить почуття людської та національної гідності.

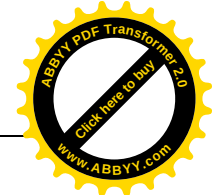
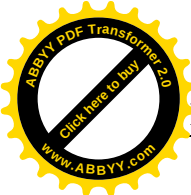
Теоретично-методологічною основою дослідження слугують праці вчених-методистів: Н. Волошиної, Є. Пасічника, Б. Степанишина, Г. Токмань. Методологічну основу досліджуваної проблеми визначає філософія екзистенціалізму, що використовується нині плідно в українському літературознавстві як інтерпретаційна основа дослідження конкретного художнього тексту і відповідає стратегічним напрямам реформування сучасної школи в Україні. Згідно з основними засадами філософії екзистенціалізму школяр розглядається як частина великої європейської нації, як представник великого українського народу. Майбутній вчитель готується навчити учня інтерпретувати текст різними видами, пропонуючи своє власне розуміння художнього твору та особистості його автора. На уроках літературного краєзнавства вчитель-словесник знайомить учнів з

непростою життєвою долею письменників-земляків, історією їхнього духовного становлення, життєвого вибору, вчить бути мужніми і цілеспрямованими, вірними обраній системі ціннісних орієнтацій.

Мета статті – обґрунтувати доцільність вивчення літературного краєзнавства як засобу формування особистості школяра, довести, що літературне краєзнавство є важливим чинником у системі освітньо-виховних завдань школи, відіграє важливу роль у формуванні патріотичних почуттів української молоді. Вважаємо, що літературне краєзнавство повинно розглядатися в аспекті прилучення учнів до культурних надбань українського народу та формування на цій основі читацьких інтересів.

Виклад основного матеріалу. Актуалізується проблема підготовки спеціалістів нової генерації, здатних самостійно виконувати складні завдання. Потребують перегляду навчальні плани підготовки майбутніх вчителів-філологів. Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») відзначається, що найважливішою громадською рисою особистості є сформованість національної самосвідомості, патріотичних почуттів до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України. Формування патріотичних почуттів передбачає: освоєння молоддю своєї етнічної спільності, національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності. Курс на інтеграцію в європейське і світове співтовариство вимагає переміщення акцентів у шкільному навчально-виховному процесі в бік формування духовності учнів як гідних представників української нації. У цьому аспекті винятково важлива роль відводиться урокам літературного краєзнавства, здатним засівати дитячі душі зернами добра, любові і справедливості. Саме художня література робить світ гуманним, виховує в учнів доброту, любов і шану до рідної землі та людей, які на ній живуть і працюють. Проблема сучасного прочитання творів літературного краєзнавства в загальноосвітній школі належить до пріоритетних та постійно актуальних питань методики викладання літератури. Із метою посилення краєзнавчої роботи та ознайомлення учнів із творчістю письменників-земляків до діючих програм із української літератури введений розділ «Література рідного краю». Це пояснюється тим, що літературне краєзнавство є потужним засобом виховання в учнів на основі літературних текстів почуття патріотизму, усвідомлення власної національної ідентичності. Нині ця ланка в освітньому процесі є однією з проблемних, оскільки відсутні цілеспрямовані рекомендації до

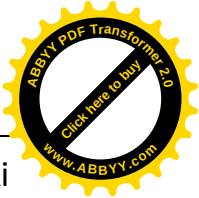
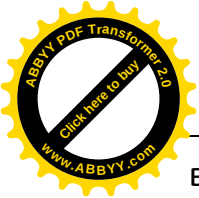
викладання літератури рідного краю.

Загальна мета літературної освіти – вводити учнів у світ прекрасного, виховувати потребу в читанні, інтерес до художнього слова, високі смаки, здатність і вміння естетично й творчо сприймати прочитане: сформувати на цій основі правильне розуміння національних і загальнолюдських цінностей і цим самим сприяти вихованню духовно багатого, щиро відданого своєму народові громадянина незалежної України. Поставлена мета конкретизується зокрема таким напрямом, як формування читацьких якостей учнів, у процесі якого відбувається вироблення розвинутої відтворювальної і творчої уяви, здатності до співпереживання, естетичної насолоди, вміння «читати» словесні образи, бачити художню деталь, сприймати твір у його художній цілісності та єдності, осмислювати створені ним характери, конфлікти, ідеї, позиції, усвідомлення індивідуальності письменника; самостійності та обґрунтованості оцінок, уміння зіставляти, аналізувати й оцінювати творчість письменників.

Методологічною основою формування змісту освіти є врахування інтересів, запитів і цінностей школяра як суб'єкта навчального процесу. У системі освіти літературі рідного краю належить особлива роль. Вона є цінним джерелом української духовності, своєрідним генетичним кодом, пам'яттю народу. Школяр, який зростає в атмосфері причетності до культурної спадщини свого народу, виробляє моральні орієнтири, у нього з'являється почуття обов'язку перед народом і державою в цілому.

Зміст шкільної літературної освіти доповнений варіативним складником – теоретичними знаннями та матеріалом, що знайомить школярів з іменами на літературній карті Сумщини, розкриває зв'язки літератури з іншими видами мистецтва та різними сферами діяльності. Опанування літературою рідного краю – це також шлях до засвоєння української мови як державної. Надаючи великого значення літературі в духовному розвитку особистості, вчителям не варто забувати, що її вивчення може бути успішним лише тоді, коли вона розглядається в контексті світового літературного процесу. Уся система літературної освіти і курс літератури рідного краю повинна вибудовуватися з урахуванням специфіки літератури як виду мистецтва, що несе потужний заряд позитивної духовної енергії і здатна зацікавити юного школяра-сучасника надбаннями земляків, переконати, що література рідного краю спроможна бути мистецтвом слова.

Курс нинішньої освіти на особистісну орієнтацію зумовлює своєрідність

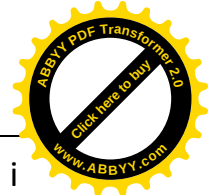
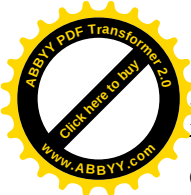

виховного аспекту літератури рідного краю, що дає знання й формує читацькі інтереси, виховує громадянина-патріота України, любов до батьків, свого міста, земляків та їхніх культурно-мистецьких надбань. І той літературний шлях від батьківщини до Батьківщини має формувати особистість, здатну зберегти й продовжити українські культурно-літературно-історичні традиції пращурів, щоб достойно увійти до європейської і світової спільнот, бути відкритою для інших культур і здатну до збагачення власної духовності. Завдання вчителя – повернути втрачений престиж національній літературі, позбутися нав'язаного їй комплексу меншовартості, виховувати в учнів національну свідомість, почуття гідності громадянина України, приналежності до свого роду, родини, української нації; прилучити учнів до кращих надбань літератури рідного краю в контексті української класичної і сучасної, а також європейської літератур; пробудити патріотичні почуття, плекати вільну, розкріпачену особистість, яка вміє самовиражатися, шанує історичне минуле та сучасне регіону.

Окрім вищезазначених завдань, вивчення літератури рідного краю має на меті формування в учнів читацьких інтересів, вироблення стійкої і переконливої зацікавленості художньою спадщиною письменників-земляків. У методичному арсеналі вчителя української літератури – раціональні форми та методи роботи, інноваційні технології навчання літератури, інформаційно-комп'ютерні засоби навчання тощо.

Опрацювання цієї проблеми на уроках літературного краєзнавства має велике значення для розуміння особливостей літературного розвитку, розкриття національної самобутності культури, традицій і новаторства в художній творчості. Отже, необхідність цілісного вивчення проблеми очевидна, незважаючи на те, що поодинокі спостереження в цьому плані знаходимо в працях багатьох методистів-науковців. Вивчаючи проблему впливу на формування читацьких інтересів уроків літератури рідного краю, слід відзначити, що засобами художньої літератури, зокрема літературного краєзнавства, вчителі-словесники мають можливість виробляти в старшокласників навички аналізу текстів та їх творів, здатність творчо сприймати прочитане й висловлювати власну аргументовану думку.

Шкільна програма з української літератури передбачає проведення уроків літератури рідного краю, на яких вивчається життя та творчість письменників-земляків. Ці уроки є важливою ділянкою навчально-виховного процесу з огляду на реалізацію ними виховних цілей –

формувати в учнів почуття причетності до історії рідного краю і громадянської відповідальності за його долю, долю нації в цілому, виробляти загальнолюдські якості. Незважаючи на те, що література рідного краю стала складовою частиною навчальних програм з української літератури в контексті уроків позакласного читання, учитель виявляється часто непідготовленим до їх проведення через нестачу або й повну відсутність навчального матеріалу. Нині словесник повинен активізувати інтерес до проблеми, що посідає важливе місце в системі літературної освіти учнів загальноосвітньої школи.

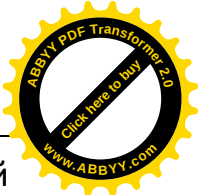
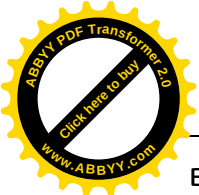
Місцевий літературно-краєзнавчий матеріал формує змістовий компонент краєзнавства у шкільному курсі вивчення літератури, на основі чого вчитель пропонує систему уроків, що реалізують навчально-пізнавальні та розвивально-виховні цілі в контексті загальної мети та завдань літературної освіти – вводити учнів у світ прекрасного, прилучаючи до національного і світового мистецтва слова, формувати правильне розуміння національних і загальнолюдських цінностей.

Завдання уроків літератури рідного краю охоплюють:

- знайомство з творчістю письменників-земляків, які відобразили в своєму творчому доробку рідний край, що допомагає учням по-новому оцінити його, глибше зрозуміти красу і неповторність свого регіону;
- вивчення традицій регіону, місцевих етнографічних, ментальних елементів та особливостей літературного процесу, їх вплив на творчість письменників;
- ознайомлення з творчістю письменників, які не є уродженцями Сумщини, але певний час проживали або побували на її території, причетні до її історії.

Підібраний вчителем-словесником матеріал про життєву долю митців, для яких Батьківщиною є сумська земля, їх кращі поетичні та прозові твори (або уривки з них) сформують в учнів уявлення про неповторну літературну Сумщину як складову духовної культури українського народу. Навчальний матеріал про життєпис та творчість письменників-земляків може використовуватися вчителями також під час реалізації навчальної програми з української літератури в цілому.

Шкільне літературне краєзнавство багатогранне. Особливе місце в ньому займають уроки літератури рідного краю, що мають свої особливості. По-перше, їх планують, враховуючи специфіку літератури як

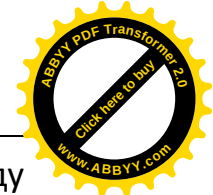
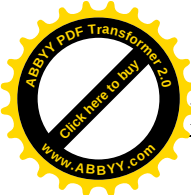

виду мистецтва; по-друге, добирають літературні твори й мистецький матеріал високої художньо-естетичної вартісності; по-третє, варто вміло поєднувати ознайомлення краєзнавчої літератури з використанням образотворчого мистецтва, музики, архітектури, історії, релігії, філософії свого краю тощо; по-четверте, забезпечувати формування естетичних смаків, читацьких інтересів, переконань, ідеалів школярів відповідно до народознавчих традицій; по-п'яте, виробляти особистісне ставлення до художньої літератури рідного краю, щоб допомогти учневі-читачеві й людині самовиразитися, самоствердитися й усвідомити, що митці-земляки не тільки відображають своє сприйняття й розуміння світу, а й передають енергію власного бачення життя з його добром і злом, красою і потворністю і цим допомагають дитині творити своє «я» в єдності з природою, людством, нацією, рідним краєм.

Сумщина прославилась на весь світ Б. Антоненком-Давидовичем, І. Багряним, Остапом Вишнею, О. Олесем, М. Хвильовим та іншими митцями. Їхній життєпис і творчість, пов'язані з історією рідного краю, є одним із найдієвіших засобів формування особистості школярів. Засобами художнього слова вчитель-словесник виробить у школярів почуття патріотизму, національної гідності, гордості за видатних діячів духовної культури та славу історію краю.

Предметом вивчення на уроках літератури рідного краю в 5 класі мають стати доступні для сприймання та цікаві для п'ятикласників твори письменників-земляків. У тематичному блоці «Світ фантазії, мудрості» доцільно розглянути фольклор Сумщини, ознайомити учнів з міфами, легендами, переказами та казками, складеними й поширеними на території рідного краю.

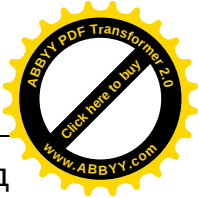
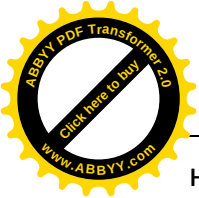
Зважаючи на вік учнів, у 6 класі під час вивчення творчості О. Олеся варто звернути особливу увагу на поезії історичної тематики, що допоможе сформувати у школярів правильне розуміння подій, які відбувалися на той час в Україні. З метою зацікавити школярів неповторною долею поета-земляка вчитель може використати спогади його рідних сестер та матеріал про перебування у Верхосулці. Не зайвим буде знайомство шестикласників із поезією О. Олеся періоду еміграції, що здебільшого позначена мотивом ностальгії. Квітучі села на Сумщині, рідна Крига й чарівна природа Верхосулки були в спогадах і мріях, ними поет марив і жив, у неповторних поетичних рядках продовжували звучати мелодії рідних краєвидів.

У тематичному блоці «Ми – українці» (7 клас) у процесі розгляду літератури рідного краю доцільно запропонувати школярам вивчення творчої спадщини Б. Антоненка-Давидовича. Під час вивчення особистості письменника-земляка варто використати його «Автобіографію» та спогади про перебування в Недригайлові, Ромнах, навчання в Охтирській гімназії, а також повість-спогад Б. Тимошенка «У полум'ї». Мемуари під назвою «Удосвіта» дадуть можливість учням зрозуміти, як вплинули на становлення майбутнього письменника уроки словесності в Охтирській гімназії, на яких гімназист сміливо обстоював ідею вільного розвитку української літератури. Темою окремої розмови може бути епістолярна спадщина Б. Антоненка-Давидовича, зокрема листи до письменників, рідної дочки Ярини Голуб, земляків – працівників Роменського краєзнавчого музею, що стане уроком моральності для учнів, важливою проблемою для дискусії. Літературно-психологічний портрет письменника доцільно доповнити текстуальним вивченням 2–3 творів зі збірки «Сибірські новели» (наприклад, «Протеже дяді Васі», «Чистка», «Де подівся Леваневський» тощо).

На уроках літератури рідного краю у 8 класі серед вихідців із Сумщини варто згадати Павла Грабовського, познайомити школярів середніх класів із національними переконаннями письменника-земляка, розглянути його поезію, сповнену любові до Батьківщини, до простої людини. Вірші під назвою «До українців» змусять учнів замислитися над долею краю, викликають роздуми над тим, чого досягли земляки. Школярам стануть близькими думки, висловлені в «Листі до молоді української», в якому П. Грабовський, переймаючись долею українців, закликає піднятися до світового культурного рівня. Поборником християнських законів доброчинності, палким патріотом, ніжним сином і вірним товаришем – таким постане в уяві учнів Павло Грабовський. Його поезія вчить бути милосердними до чужого болю, жити по совісті, відчувати обов'язок перед родиною, нацією, Україною.

Особливе значення для уроків літератури рідного краю в 7–8 класах мають повідомлення про перебування Тараса Шевченка та Лесі Українки на Сумщині. Під час вивчення теми «Тарас Шевченко і Сумщина» вчитель-словесник, використовуючи краєзнавчий матеріал, розповість про перебування поета в рідному краї, адже під час усіх трьох подорожей по Україні він відвідував Глухів, Кролевець, Ромни, Лебедин, Конотоп, Охтирку та їх околиці. Саме тут поет набирався творчої сили, милувався

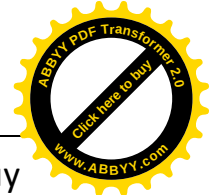
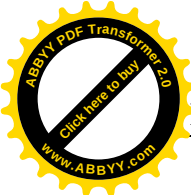
неповторною природою краю, писав картини, зумовлені враженнями від Сумщини. Варто зачитати і проаналізувати поезію «Долиною ромен цвіте», яку написав Т. Шевченко безпосередньо на Сумщині, та звернути увагу на ті твори, де містяться згадки про рідний край (сюжет повісті «Капітанша» пов'язаний із селом Есмань та Глуховим і його околицями; згадки про Глухів дослідники знаходять у поемі «Сон», поезії «Іржавець», про відвідини Ромен – у «Щоденнику», поемах «Великий льох» і «Княжна», повістях «Наймичка» та «Капітанша»). На мальовничій Сумщині Тарас Шевченко набирався снаги, творив, мислив і відпочивав, милуючись неповторними краєвидами нашого краю та працьовитими її людьми. Відзначаємо, що висвітлення зв'язків Тараса Шевченка з Сумщиною є досить відповідальним завданням і його варто розпочати історією про три подорожі поета по Україні. Вчитель-словесник під час підготовки до уроку літературного краєзнавства використає збірник статей «Тарас Шевченко і Сумщина», в якому досить документально та скрупульозно висвітлені всі деталі перебування Кобзаря на сумській землі.

Сучасні сумські поети – Віктор Скакун, Анатолій Гризун, Олександр Вертіль, Василь Сухомлин – присвятили Тарасу Шевченку кілька поезій. В. Сухомлин у вірші «Остання ніч» пише:

Я знов прийшов в садибу край Кролевця:
Старий будинок, спорожнілий сад...
Чим милі так вони моєму серцю?..
Тут був Тарас сто тридцять літ назад.
І бачила його тоді, в ті роки давні,
Ось липа ця, що в силі і красі...
Тут по саду ходив він на світанні,
Збирав холодні яблука в росі.

У творчому доробку Анатолія Гризуна є триптих «Доля», в якому з допомогою промовистих стилістичних засобів поет створив образ Кобзаря:

Із кріпака – академік!..
У долю йому –
 царський тесак захромлено.
Молодість, сподівання
 розчавлено казематом.
І сьогодні у вічність іде він
 так натовлено –
Немов Кос-Аралом,
 Століттям двадцятим.

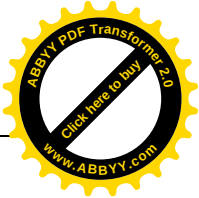
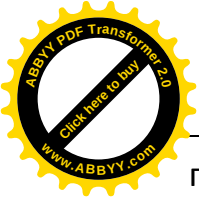

Разом з вчителем школярі зроблять висновок про непереможну Кобзареву ходу землею Сумщини. Ім'я Тараса Шевченка впродовж декількох десятиліть продовжує хвилювати сумських поетів, народжуючи нові вірші про Кобзаря.

Зважаючи на той факт, що програмою передбачено вивчення творчості Івана Багряного в старших класах, робота над уривками з роману «Тигролови» може бути предметом уваги в 7–8 класах з огляду на потенційні можливості тексту твору формувати національно-родинні цінності. Аналіз фрагментів роману сприятиме усвідомленому засвоєнню учнями цінностей родинних виховних традицій, формуванню почуттів любові й пошани до батьків, гордості за свій родовід. Для повного розуміння школярами витоків творчості І. Багряного вчителю варто з'ясувати окремі біографічні факти, пов'язані з написанням роману.

Провідними принципами роботи на уроках вивчення літератури рідного краю залишається діалогізм та проблемність. Важливо пам'ятати, що «на уроці літератури ми організовуємо діалог учня з художнім текстом, самі демонструємо йому свій власний діалог з художнім словом, вступаємо в діалог «вчитель-учень» як партнери по спілкуванню, спонукаємо до діалогу «учень-учень» (Г. Токмань), адже сама інтерпретація художнього тексту є процесом творчим.

Здійснюючи підготовку до уроку літератури, вчителі-словесники мають дібрати доступні для учнів середнього шкільного віку цікаві відомості про життя письменників-земляків та їхні поетичні і прозові твори (або уривки з них), різноманітні супровідні методичні матеріали, що зорієнтовують увагу вчителя та учня, словник-довідник незрозумілих слів, історичні коментарі, запитання та завдання пошукового характеру, що сприяють систематизації самостійної роботи та виробленню стійкого інтересу школярів до літератури як навчальної дисципліни. Цікавими будуть матеріали про творчість письменників XIX століття (П. Грабовський, П. Куліш, Я. Щоголев), митців XX століття (Б. Антоненко-Давидович, І. Багрянний, О. Олесь, М. Хвильовий та інші), а також наших сучасників (Д. Білоус, О. Вертіль, Т. Герасименко, А. Гризун, В. Затуливітер, Л. Ромен, О. Ющенко та інші). Навчальний матеріал можна розглядати як багатофункціональний за своїм призначенням, адже ним скористається як вчитель, так і учень. Вчитель має нагоду використати ефективні методи і прийоми під час вивчення поетичних та прозових текстів, залучити нетрадиційні форми роботи під час ознайомлення з постаттю

письменників-земляків.

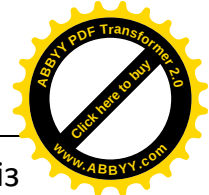
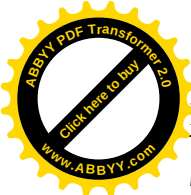
Матеріал уроків літератури рідного краю сприятиме виробленню читацьких інтересів учнів, формуватиме зацікавленість уроками літератури взагалі. Школярі мають відчувати свою причетність до нації, до її багатої історії, до кращих представників її духовної культури, які сміливим словом виборювали незалежність, відстоювали національну гідність українців. Саме на уроках літератури рідного краю виробляються почуття гуманності як основи людської духовності. Дискусії на уроках стають тим виховним моментом, що дозволяє учням самостійно визначати, що таке добро і зло, порядність і жорстокість, милосердя і холодна байдужість.

Енергетика добра і любові до людини, акумульована в творах письменників рідного краю, звільнить душу молодого громадянина від байдужості, егоїзму та дріб'язковості, розчистить дорогу совісті, людській гідності та честі, зорієнтує на загальнолюдські цінності. Уроки літератури мають стати уроками людинознавства, духовного змужніння, оскільки саме під час роботи над текстом творів у школярів формується моральний орієнтир, духовні цінності, з якими молоді люди зв'язатимуться впродовж усього життя.

Відомо, яку роль відіграє література рідного краю в житті школярів. Цікаві місцеві факти з життя письменників мають важливе значення для учнів, бо стосуються їхнього оточення, тому розвивають пізнавальні інтереси, літературні здібності, а отже, сприяють естетичному сприйманню дійсності, краси природи, творів мистецтва й художньої літератури. Знайомство зі змальованими автором життєвими подіями, які стосуються рідних місць, сприяє кращому сприйманню художніх творів, розвитку художніх смаків учнів. Тому для успішного інтегрування літературного краєзнавства в навчально-виховний процес сучасної школи, для ефективного проведення уроків і позакласних заходів необхідно розробити систему занять із літературного краєзнавства, яка поєднає класну й позакласну роботу.

Література рідного краю розглядається у статті як складова частина цілісного навчально-виховного процесу. Тому вивчення високовартісних творів письменників-земляків, використання елементів літературного краєзнавства на уроках літератури та позакласна робота дадуть можливість піднести роль і навчально-виховну спроможність не тільки уроків літератури рідного краю, а літературної освіти в цілому.

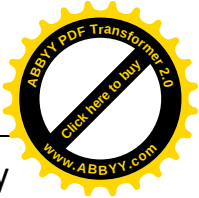
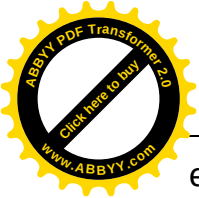
Уроки літературного краєзнавства мають як пізнавальну, так і виховну

мету. Проведення таких уроків зумовлене необхідністю ознайомити учнів із мистецькими здобутками земляків. Адже часто трапляється так, що майже поруч, по-сусідству, живе неординарна, талановита людина, а школярі його й не знають. У їхній уяві складається враження, що десь там, далеко, жили чи живуть відомі митці, про яких знає вся Україна, – тут же, у малій батьківщині, таких немає. Українська земля багата талантами, треба тільки їх помічати та відкривати для себе, і тоді ще милішим й дорожчим стане рідний куточок землі, де народився учень.

Отже, мета уроків літературного краєзнавства – досягнення учнями глибинної сутності спадщини митців свого краю, космосу духу земляків, реалій дійсності, сприйняття й поцінування їхнього художнього набуtku, плекання почуття гордості за творчих людей, славних краян. Стверджуємо, що саме література як своєрідне людинознавство може вплинути на систему морально-етичних цінностей підростаючого покоління, виробити в його представників кращі моральні чесноти й водночас загальмувати ті, які несуть собою негативні проблеми для особистості й суспільства в цілому, негативно позначаються на способі життя людей, завдаючи їм велику шкоду. Науковець Г. Токмань пропонує враховувати під час викладання мови і літератури екзистенціально-діалогічні аспекти й наголошує, що екзистенціально-діалогічна парадигма має коректно, продумано вводитися в традиційну систему викладання української літератури в старшій школі [10].

Художня література розглядається як особливий матеріал, насичений виховним потенціалом. Національна школа в Україні покликана формувати в завтрашнього будівничого Української держави усвідомлення пріоритетної ролі морально-етичних чеснот у самовизначенні й реалізації своїх потенційних можливостей. Без пробудження совісті, людяності, почуття обов'язку важко розраховувати на позитивні зрушення в економічно-соціальній сфері. Щодо вищевідзначеного слушно зауважує Н. Волошина: «Він (вчитель) мусить нести Богом послану йому місію: художнім словом сіяти в душах дітей добро, правду, милосердя, очищати її від скверни» [3, 3]. Беззаперечною залишається істина, що саме література була й залишається на сьогодні основним предметом, що прищеплює, розвиває і спрямовує свідомість молодого покоління. До уроків літератури повертається їх виховна функція – формувати національну свідомість, прагнення учнів у всьому керуватися совістю, відчувати обов'язок перед Батьківщиною та народом, творити добро. Курс на інтеграцію в

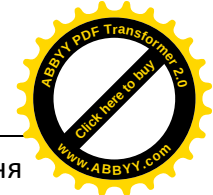
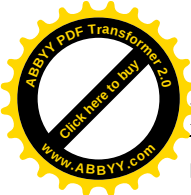
європейське і світове співтовариство вимагає переміщення акцентів у шкільному навчально-виховному процесі в бік формування духовності учнів як гідних представників української нації.

Висновки. Національна доктрина розвитку освіти в Україні визначає стратегію та основні напрями розвитку освіти на тривалу перспективу. Насамперед документ ставить перед освітянами стратегічну мету – створити умови для розвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України. Така самореалізація особистості, індивідуалізація навчального процесу, осмислене визначення школярами своїх можливостей можуть бути реалізовані в системі уроків літературного краєзнавства.

Отримані в результаті дослідження висновки підтверджують доцільність вивчення літературного краєзнавства як ефективного засобу формування особистості учня та засвідчують високі потенційні можливості мовно-літературної освіти у компетентісно зорієнтованій підготовці школяра. Порушена проблема не вичерпується змістом статті і не претендує на всебічне висвітлення, вона слугує основою для подальшого вдосконалення літературної освіти. Висловлюємо сподівання, що порушена проблема активізує інтерес вчителів до досить важливої ділянки шкільної літературної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Нашадки прадідів / Творчу спадщину розшукав, зібрав, підготував до друку і прокоментував Л. Бойко / Леонід Бойко. – К. : Видавничий дім «KM Academia», 1998. – 696 с.
2. Волошина Н. Й. Технологія вивчення літератури в умовах оновлення змісту освіти / Н. Й. Волошина // Технологія неперервної освіти : проблеми, досвід, перспективи розвитку : зб. статей до традиційної 6 Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Миколаїв : Вид-во МФ НАУКМА, 2002. – 336 с.
3. Волошина Н. Й. Вивчення української літератури в 5-му класі : метод. посіб. / Ніла Волошина. – К. : Пед. думка, 1997. – 144 с.
4. Літературне краєзнавство : навч. посіб. для учнів середнього віку. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. – 176 с.
5. Літературні читання, присвячені 125-річчю від дня народження Олександра Олеся. – Збірник матеріалів. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – 54 с.
6. Особистість письменника на уроці літератури : навч. посіб. – Суми : «Слобожанщина», 1997. – 200 с.
7. Петров Г. Т. Рідний берег поета: Статті про Олександра Олеся / Геннадій Петров. – Суми : «Собор», 1997. – 56 с.
8. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі : метод. посіб. для вчителя / Борис Степанишин. – К. : РВЦ «Проза», 1995. – 254 с.
9. Тарас Шевченко і Сумщина : зб. : Суми, 1993. – 104 с.
10. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція / Ганна Токмань. – К. : Міленіум, 2002. – 320 с.
11. Турута Т. П. Вивчення творчості Івана Багряного в школі. Посібник для вчителя / Тетяна Турута. – Тернопіль, 1999. – 79 с.
12. Шуляр В. І. Підготовка майбутнього вчителя літератури до впровадження

педагогічних технологій // Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / ред. І. Я. Зязюна, О. М. Пехоти. – К. : Видавництво А. С. К., 2003. – С. 86–120.

РЕЗЮМЕ

В. А. Захарова, Н. В. Рева. Литературное краеведение как средство формирования личности ученика.

В статье обосновывается целесообразность внедрения уроков литературы родного края в учебные программы общеобразовательной школы. Затрагивается проблема качественной подготовки студентов-филологов в аспекте реализации потенциальных воспитательных возможностей литературного краеведения. Во время работы над художественным произведением реализуются учебные и воспитательные цели литературного образования.

Ключевые слова: урок литературы, литературное краеведение, творчество писателей родного края, методы и формы работы, работа над произведением, анализ текста.

SUMMARY

V. Zakharova, N. Reva. Literature study as a mean of pupils personality formation.

Appropriateness of implementation into comprehensive schools curricula of Native land Literature classes is proved in the article. The problem of quality training for students-philologists in the aspect of potential possibilities realization of the local lore literature study is touched upon in the article. In the process of working with artistic texts educational aims of literature education are realized.

Key words: Literature class, Literature study, native land writers' works, methods and forms of work, work with a text, text analysis.

УДК 37.036:7.011.26:374

А. В. Корнієнко

Інститут проблем виховання НАПН України

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ У ГУРТКАХ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО НАПРЯМУ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкрито методику розвитку творчих якостей особистості учнів у гуртках художньо-естетичного напрямку позашкільних навчальних закладів. Визначено основні організаційно-методичні умови підвищення виховного потенціалу гуртків декоративно-ужиткового мистецтва позашкільних навчальних закладів.

Ключові слова: творча особистість, мистецтво, гурток, позашкільні заклади.

Постановка проблеми. Побудова демократичного суспільства з високорозвиненою економікою об'єктивно зумовлює потребу в розвитку значного творчого та інтелектуального потенціалу людини, своєчасному виявленні й подальшому формуванні творчості та обдарованості. За роки незалежності в Україні визначено нові пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, розпочато практичне реформування галузі на основі прийнятої Урядом Державної національної Програми «Освіта» (Україна ХХІ століття).